

Taantumasta rakennemuutokseen

Matti Pohjola

Professori

Helsingin kauppakorkeakoulu

Aikakauskirjan tässä numerossa suhdanne-ennustajat kertovat, miksi taantuma pääsi taas kerran yllättämään ekonomistikunnan. Yhdysvaltojen pankkikriisiä osattiin toki odottaa, mutta ei sen välittymistä meille kansainvälisen kaupan pysähtymisen kautta.

Vielä viime syksynä ajateltiin, että selviämme kriisistä talouskasvun hidastumisella, sillä kotimaisten pankkien tiedettiin olevan hyvässä kunnossa, eikä meillä ollut asuntojen hintakuplaakaan. Maailmankaupan romahtamisen syitä ei tiedetä vielääkään, joten ei se ollut ennustettavissakaan.

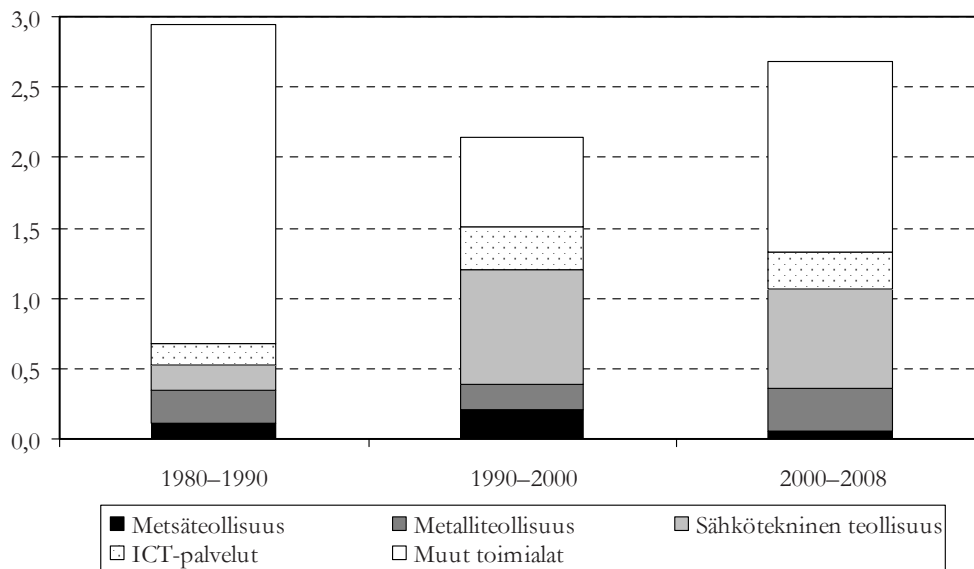
Suomen Pankin ekonomistit Markus Haavio, Jarmo Kontulainen ja Mika Kortelainen arvioivat kirjoituksessaan, että kansainvälisen kaupan rahoitusjärjestelmään ja maksuliikenteeseen tuli vakavia häiriöitä syksyllä 2008 ja talvella 2009. Kun finanssikriisin myötä pankkien varainhankinta vaikeutui, kulut nousivat ja likviditeetistä syntyi pulaa, myös ulkomaankauppaa käyvien yritysten tarvitseman rahoituksen hinta nousi ja saatavuus heikkeni. Pankkien välisen luottamuksen katoaminen romahdutti kansainvälisen kaupan ja sen myötä viennin.

Kohtaloksemme muodostui siten kasvanut riippuvuutemme kansainvälisestä kaupasta sekä sähköteknisen teollisuuden ja metalliteollisuuden menestyksen myötä tapahtunut uusteollistuminen. Tämä jälkimmäinen asia näkyy hyvin kuviosta 1, joka esittää toimialojen kontribuutiot kansantalouden arvonlisäyksen volyyminikasvuun vuosina 1980–2008. Keskeisten vientialojemme, metsä-, metalli- ja sähköteknisen teollisuuden, yhteenlaskettu kasvukontribuutio nousi 1980-luvun puolesta prosenttiyksiköstä yli yhteen prosenttiyksikköön 1990- ja 2000-luvuilla.

Viennin rakenteen monipuolistumisesta-kaan ei nykyisessä kriisissä ole ollut apua, koska koko maailmantalous ajautui taantumaa. Ne tekijät, jotka saivat aikaan voimakkaan talouskasvun kymmenen viime vuoden aikana, kääntyivät nyt meitä vastaan.

Jos nykyistä taantumaa ei kukaan osannut ennustaa, niin vastaavasti 1990-luvun puolivälissäkään ei nähty edessä olevaa poikkeuksellisen nopeaa talouskasvua. Kahta asiaa ei nimitäin kukaan osannut ennakoita: maailmantalouden voimakasta kasvua ja Nokian menestymistä. Sähköteknisen teollisuuden kasvukontri-

Kuvio 1. Toimialojen kontribuutiot kansantalouden arvonlisäyksen volyymikasvuun, prosenttiyksikköä vuodessa

Aineistolähde: Kansantalouden tilinpito, Tilastokeskus.

buutio nelinkertaistui 1990-luvulla edellisestä vuosikymmenestä (kuvi 1).

Nämä kokemukset muistuttavat siitä viime vuosien kasvuhuimassa unohtuneesta yksinkertaisesta tosiasiasta, että pienen kansantalouden menestys on väistämättä riippuvainen muun maailman kehityksestä. Siihen emme voi vaikuttaa, mutta sen kasvusta voimme hyötyä. Vastapainona on hyväksyttävä riskit. On kohtuutonta odottaa, että voisimme pelkästään hyötyä korkeasuhdanteista mutta välttää matalasuhdanteet.

Professori Markku Kuisman mainio teos ”Suomen poliittinen taloushistoria 1000–2000” (Siltala, 2009) kuvaa, miten olemme aina olleet riippuvaisia maailmantaloudesta paitsi suhdannevaihtelujen myös rakennemuutoksen kautta. Ruotsalais-suomalaisen tervakompanian val-

ta-asema romahti 1700-luvulla maailmanlaajuisen ylituotannon ja laskevien hintojen synnyttämiin kilpailukykyongelmiin. Laivanrakennuksen ja kemian uudet teknologiat tekivät tervasta ja puulaivoista lopulta rakennemuutoksen uhreja ja saivat vaurastuneella Pohjanmaalla aikaan sosiaalisen kriisin, tosin varsin myöhään vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla.

Aivan kuten tervan ja myöhemmin sahataran markkina-aseman romahtamiseen Suomen on nyt sopeuduttava viestintään käytetyn paperin markkinoiden supistumiseen ja lähitulevaisuudessa myös matkapuhelimien valmistuksen kasvuvaikutuksen hiipumiseen. Nämä maailmantalouden rakenteelliset muutokset ovat vaikutuksiltaan paljon suurempia kuin nyt meneillään oleva taantuma, josta selviämme maailmantalouden elpymisen myötä.

Kuvion 1 mukaan metsäteollisuuden kasvukontribuutio on viime vuosina pudonnut neljännekseen siitä, mitä se oli 1990-luvulla. Internet on syrjäyttänyt paperin viestintävälineenä teollisissa maissa, ja paperin kysyntä kasvaa enää vain kehittyvissä maissa.

Metalliteollisuuden kasvukontribuutio vahvistui 2000-luvulla maailmantalouden nopean kasvun vanavedessä. Tuomas Larjavaara kuvaa omassa artikkelissaan alan menestystekijöitä tarkemmin. Tulevaisuudennäkymiä varjostaa se, että maailmantalouden kasvun voi ennakoida olevan jatkossa hitaampaa kuin viime vuosina valtioiden budjettialijäämien rahoittamisen syrjäyttäessä investointitoimintaa.

Suurin epävarmuus liittyy sähköteknisen teollisuuden tulevaisuuteen. Alan sisällä kasvun painopiste muuttuu älypuhelimien myötä puhelimista tietokoneisiin, joita Suomessa ei ole valmistettu enää kymmeneen vuoteen. Kansainvälisillä markkinoilla tietotekniikan valmistajat, Apple etunenässä, valtaavat markkinoita matkapuhelimien valmistajilta. On vaikea ennustaa, miten suomalaisen tuotannon käy.

Kuvio 1 näyttää neljän toimialan keskeisen merkityksen talouskasvullemme. Nämä ovat kolme edellä mainittua ja ICT-palvelut, jotka on muodostettu laskemalla yhteen teleliikenne ja tietojenkäsittelypalvelut. 1990-luvulla kolme neljäsosaa kansantalouden arvonlisäyksen kasvusta syntyi näillä toimialoilla, 2000-luvullakin puolet.

Talusteorian mukaan talouskasvu syntyy teknologian kehityksestä. Taloushistoria opettaa puolestaan, ettei teknologia kehity tasaista vauhtia, vaan sille ominaisia ovat pitkäkestoiset kiihtyvän ja hidastuvan kasvun vaiheet. Ne liittyvät yleiskäyttöisten teknologioiden (höyry, sähkö ja ICT) syntyyn, omaksumiseen ja leviämiseen.

Kasvuvaikutus tulee aalloissa: ensin kasvu on hidasta, sitten nopeaa ja taas jälleen hidasta. Elämme nyt aikaa, jolloin sähkön hyötykäyttöön perustuneen ja teollistumisen kautta saadun tuottavuuskasvun vaikutus hiipuu teollisissa maissa, mutta tieto- ja viestintäteknologian aikaansaama kasvu vasta kiihtyy.

Historian valossa on helppo ennustaa, että ICT-teknologia vie maailman talouskasvua eteenpäin vielä seuraavat pari vuosikymmentä. 1990-luvun puolivälissä kaupallistettu internet on vasta teini-iässä, mutta se on jo nyt suurin ihmisen koskaan rakentama infrastruktuuri. 1,6 miljardia ihmistä käyttää sitä säännöllisesti.

Vaikeampaa on nähdä, miten Suomi pystyy jatkossa tästä kehityksestä hyötymään. ICT-sektori eli sähkötekninen teollisuus ja ICT-palvelut loivat puolet talouskasvustamme 1990-luvulla ja kolmanneksen 2000-luvulla. Sähköteknisen teollisuuden merkitys on ollut palveluja suurempi, mutta painopiste on muuttumassa laitteista palveluihin. ICT-palvelut eivät ole nykyisestä taantumasta juurikaan kärsineet.

Paitsi erinomaisena taloushistorian kertauskurssina ekonomistien kannattaa lukea Kuisman kirja myös siitä syystä, että se tuo hyvin esiin talouden ja politiikan väliset kytkennät. Poliitikot, kansanliikkeet ja etujärjestöt ovat aina taluskriisin jälkeen yrittäneet muuttaa talousjärjestelmää ideologioidensa tai etujensa mukaiseksi.

Tällaista keskustelua käydään maailmalla ja meillä nytkin. Rahoitusjärjestelmän tiukempaa sääntelyä vaaditaan kansainvälisillä foorumeilla, ympäristö- ja energiakysymyksillä tehdään meillä politiikkaa, valtionyhtiöille kaavaillaan uutta strategiaa, pääministeri Matti Vanhanen etsii ”kolmatta tietä” ja Sitra uusia polkuja Suomen menestymiseen.

Ekonomistien tehtävänä tässä keskustelussa on pitää huolta siitä, etteivät taloustieteen perusopit unohdu. Vaikka makrotaloustiede onkin nykyisen suhdannekehityksen selityksen osalta ongelmissa, ei taluskriisi ole mitenkään

muuttanut valtaosaa taloustieteen opeista. Kansakuntien vaurastumisen lähteet ovat nyt ja tulevaisuudessa samat kuin ne ovat olleet jo vuosisatoja. □